

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 546-1

Mimari Hadisleri Türk-İslâm
Mimarisini Taçlandıran
Peygamber Sözleri

Prof. Dr. Bekir TATLI

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Tashih

Ayşe ADAN KURT

Kapak Tasarım

Sevgi EĞRİBAŞ

İç Tasarım

Erkan USLU

ISBN: 978-975-954-80-6-3

1. Baskı, Aralık 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
İlksay Kurulu'nun 21.09.2011 tarih ve 35/8 sayılı
kararıyla uygun görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı
Mütevelli Heyeti'nin 18.11.2011 tarih ve 1406/20
sayılı kararıyla basılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256 Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

MİMARİ HADİSLERİ

TÜRK-İSLÂM MİMARİSİNİ TAÇLANDIRAN
PEYGAMBER SÖZLERİ

Prof. Dr. Bekir TATLI

ÖZGEÇMİŞ

BEKİR TATLI, 1973 yılında Üsküdar'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini memleketi Kastamonu'da tamamladı. 1991'de Kastamonu İmam Hatip Lisesini bitirdi, 1996'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Kocaeli Gebze İmam Hatip Lisesine meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. 1999 yılında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis Anabilim Dalında araştırma görevlisi oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını (2000); Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktorasını tamamladı (2005). Aynı yıl vatanî görevini ifa etti. Uzun yıllar Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yardımcı doçent, doçent ve profesör olarak görev yaptı. 2018'de Gazi Üniversitesi/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde göreve başladı. Hâlen buradaki öğretim üyeliği görevine devam etmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.

Kitapları

1. *Âyet ve Hadislerde İsrâ ve Miraç Olayı*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 2008.
 2. *Mimari Hadisleri, Türk İslâm Mimarisini Taçlandıran Peygamber Sözleri*, TDV Yayınları, Ankara 2012.
 3. *Eğitim ve Öğretimde Altın Kurallar, (Şeyh Şâbân-ı Velî'nin Halifelerinden Sûfî Mehmed Paşa Dârülhadisi Müderrisi Kastamonulu Muharrem Efendi: Tergîbü'l-Müteallimîn)*, Ekrem Matbaası, Adana 2013.
 4. *Cibrîl Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, TDV Yayınları, Ankara 2015.
 5. *Akademik Hadis Araştırmaları I-II*, Emin Yayınları, Bursa 2016.
 6. *Hadislerin Mana ile Rivayetini Tespit İmkânı*, Emin Yayınları, Bursa 2017.
 7. *Mehmet Feyzi Efendi'de Sünnet ve Millî Birlik Anlayışı*, Altınordu Yayınları, Ankara 2018.
-

İthaf

*Vatanın dört bir köşesindeki mimari şaheserlerimizi yaptıran, onları
ilmek ilmek, nakış nakış işleyen, Allah ve Resûlullah sözleriyle taçlandıran
atalarımızın aziz hatıralarına...*

İÇİNDEKİLER

■

KISALTMALAR	XVII
ÖN SÖZ.....	XIX
GİRİŞ.....	1
A. KAPSAM VE AMAÇ.....	3
B. METOD.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-İSLÂM SANAT FELSEFESİ

A. KUR'AN VE SÜNNET'İN SANATLA İLİŞKİSİ	12
B. YAZININ DİLİ VE SEMBOLİK ANLATIM	17
C. TÜRK İSLÂM MİMARİSİNDE YAZININ KULLANIMI.....	20
D. MİMARİ DEKORASYONDA KULLANILAN METİN TÜRLERİ	32
1. Âyetler	33
2. Hadisler	34
3. Büyüklerin Sözleri (Kelâm-ı Kibâr)	35
4. Diğer.....	38
E. HADİSLERİN MİMARİ DEKORASYONDA KULLANIM GELENEĞİ	39
F. HADİSLERİN YAZILDIĞI MİMARİ UNSURLAR	41
1. Kitâbeler	41
2. Camiler	43
3. Medreseler	44
4. Türbeler.....	44
5. Mezar Taşları.....	45
6. Çeşmeler	45
7. Dârüşşifâlar	45
8. Diğer.....	46
G. YAZILI SÜSLEMAYLA VERİLMEK İSTENEN MESAJ.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

MİMARİ DEKORASYONDA KULLANILAN
HADİSLERİN KONULARI VE SİHHAT DEĞERİ

A. ALLAH TEÂLÂ'NIN VARLIĞI, BİRLİĞİ VE YÜCELTİLMESİ	
HAKKINDAKİ HADİSLER.....	61
1. KELİME-İ ŞEHÂDETLER.....	61
1.1. "Eşhedü en lâ ilâhe illallah..."	61
2. KELİME-İ TEVHİDLER.....	64
2.1. "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah"	64
2.2. "Lâ ilâhe illâllahu'l-meliku'l-hakku'l-mübîn..."	66
2.3. "Lâ ilâhe illâllahu vahdehû..."	67
2.4. "Kim 'Lâ ilâhe illallah' derse..."	68
2.5. "Kimin son sözü..."	71
2.6. "Cennetin kapılarının her biri üzerinde..."	72
2.7. "En faziletli zikir..."	72
2.8. "Kim çarşıya girdiğinde... "	73
2.9. "Kıyamet gününün en hayırlıları..."	74
3. BESMELELER.....	77
3.1. "Bismillâhirrahmânirrahîm her kapının anahtarıdır..."	78
3.2. "Kim bismillâhirrahmânirrahîm'i güzel yazarsa..."	79
4. TESBİH CÜMLELERİ.....	80
4.1. "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh..."	80
4.2. "Sübhânallahi ve bihamdihi..."	81
4.3. "Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi..."	82
4.4. "Sübhâne zi'l-mülki ve'l-melekût..."	83
4.5. "Sübbûhun kuddûsün..."	84
5. ESMÂ-İ HÜSNÂ.....	85
5.1. "O, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır..."	86
5.2. "Allah güzeldir..."	91
6. İMAN ESASLARI.....	92
6.1. "İman: Allah'a, meleklerine..."	92
6.2. "Allah'ın dilediği olur..."	94
6.3. "İman eden güvende olur..."	95
B. KUR'ÂN-I KERİM'İN FAZİLETİ.....	95
1. "Sözün en doğrusu Allah'ın kitabıdır..."	95
2. "Sizin en hayırlınız..."	96
3. "Gönlün şifası..."	97
4. "Ümmetimin en şerefileri..."	97
5. "Ümmetimin en faziletli ibadeti..."	98

C. ALLAH'A VE RESÛLÜNE İTAAT.....	99
1. "Kim bana itaat ederse..."	99
2. "Kim Rab olarak Allah'tan..."	100
3. "Şefaetim ümmetimin..."	101
4. "Kim benim kabrimi ziyaret..."	103
5. "Sen olmasaydın..."	105
6. "Benim (çeşitli) isimlerim var..."	106
D. HİLYE METİNLERİ	107
E. YÜCE ALLAH'A YAKARIŞ: HZ. PEYGAMBER'İN ALLAH'TAN İSTEKLERİ	112
1. "Dua ibadetin ta kendisidir..."	112
2. "Dua müminin silahıdır..."	113
3. "Şüphesiz ki Rabbiniz hayâ sahibidir..."	114
4. "Resûlullah (s.a.s.) dua için ellerini..."	116
5. "Kime dua kapısı açılmışsa..."	117
6. "Bela iner ve onu dua karşılar..."	117
7. İstiâze duası.....	118
8. "Ey Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ver..."	119
9. "Allah'ım! Fayda vermeyen bir ilimden..."	121
10. "(Allah'ım!) Senin öfkenden..."	122
11. "Ey Allah'ım! Bana rahmetinin kapılarını aç..."	123
12. "Allah'ım! Günahlarımı affet..."	125
13. "Allah'ım! Günahlarımı bağışla..."	126
14. "Allah'ım! Seni zikretmede, sana şükretmede..."	127
15. "Ey Allah'ım! Senin lutfundan..."	128
16. "Ey Allah'ım! Beni hidâyete ulaştır..."	129
17. "Ey Allah'ım! Benim bütün hatalarımı..."	129
18. "Allah'ım! Beni bağışla..."	130
19. "Allah'ım! Sen benim dünya ve âhirette velimsin..."	131
20. "Allah'ım! Yüzümü sana çevirdim..."	131
21. "Allah'ım! Bütün işlerde sonumuzu iyi eyle..."	132
22. "Cennet bahçelerine uğradığınızda..."	133
23. "Allah'ı anmak kalplerin şifasıdır..."	134
24. "Kul, ya Rabbi dediğinde..."	135
25. "Allah'ım, beni cehennemden kurtar..."	135
26. "Ey kalpleri evirip çeviren!"	137
27. "Ey kalpler üzerinde tek tasarruf sahibi..."	138
28. "Allah'ım! Senden dünyada ve âhirette..."	139
29. "Allah'ım! Senden sıhhat, iffet, güven..."	140
30. "Rükûda Rabbe tazimde bulunun..."	141

F. İLMİN FAZİLETİ	141
1. "İlim talep etmek..."	141
2. "Kim ilim yoluna girerse..."	144
3. "Kim ilim talebinde bulunursa..."	146
4. "İlim Çin'de bile olsa..."	147
5. "Beşikten mezara kadar ilim peşinde koşunuz..."	148
6. "Âlimler peygamberlerin vârisleridir..."	148
7. "Ümmetimin âlimleri..."	150
8. "Peygamberler önder..."	151
9. "Âlimler, Allah'ın mahlûkatı üzerindeki..."	151
10. "İlmin üstünlüğü..."	152
11. "Âlimin âbide olan üstünlüğü..."	153
12. "Âlimin âbide olan üstünlüğü..."	154
13. "Allah kimin hakkında iyilik dilerse..."	155
14. "Ben ilmi açlığın içine koydum..."	157
15. "(Güzel) soru ilmin yarısıdır..."	158
16. "Kime bildiği bir konu sorulur da..."	158
17. "İbadetin en faziletlisi..."	160
18. "Cennete girinceye kadar..."	161
19. "Allah'a ibadet etmek için..."	161
20. "Faydalanılmayan ilim..."	163
G. MESCİD İNŞA VE İMARININ FAZİLETİ	164
1. "Yerlerin en sevimli..."	164
2. "Kim Allah (rızası) için bir mescid inşa ederse..."	166
3. "Mescidler inşa edin..."	172
4. "Mescidlerinizi burçsuz/kulesiz yapın..."	172
5. "Mescid bütün takva sahiplerinin evidir..."	173
6. "Mescidin içindeki mümin..."	175
7. "Size Allah'ın, kusurları ne ile sildiğini..."	176
8. "Mescide devam eden birini gördüğünüzde..."	177
9. "Karanlıkta mescide gidenleri..."	178
10. "Meleklerin hediyesi..."	179
11. "Mescide dünya kelâmı konuşan..."	180
12. "Mescide tükürmek hatadır..."	180
13. "Kim mescidden eza veren bir şeyi çıkarırsa..."	182
14. "Kim mescide bir kandil asarsa..."	183
15. "Kim bir mescidi lambayla aydınlatırsa..."	185
H. İBADETLER	186
1. "Ameller ancak niyetlere göredir..."	186
2. "Amelinin geri bıraktığı bir kimseyi..."	188
3. "Rahmân'a ibadet edin..."	190

4. "Allah'ın farzlarını eda et..."	191
5. "Namaz dinin direğidir."	192
6. "Namaz müminin nurudur."	194
7. "İmanın alâmeti namazdır."	195
8. "Namaz bütün müttakileri..."	196
9. "Kul ile küfür arasında..."	197
10. "Kim namaz kılsa..."	198
11. "Kim temizliğine ve vakitlerine dikkat ederek..."	200
12. "Saflarınızı düz tutunuz..."	200
13. "Kim namazın kendisine bir hak..."	201
14. "Fâtihatü'l-kitâb olmadan..."	202
15. "Allah'a en sevimli gelen ameller..."	203
16. "Amellerin en faziletlisi..."	205
17. "Namaz kılan kişi kime yakardığını bilseydi..."	205
18. "İki serinlik namazını kılan..."	207
19. "Vakti geçmeden önce namazda..."	207
20. "(Kıyamet gününde) kulun hesaba çekileceği..."	208
21. "Kim sabah erkenden ve gece geç vakitte..."	210
22. "Kim sabah namazını cemaatle kılar..."	210
23. "Cemaatle namaz, tek başına kılınan namazdan..."	211
24. "(Namazda) benim arkama..."	212
25. "İleri gelin ve imam olarak bana uyun..."	213
26. "Büyük günahlardan sakınıldığı sürece..."	214
27. "Güneşin üzerine doğduğu en hayırlı gün..."	215
28. "Kim gusleder, sonra cuma namazına gelir..."	215
29. "İmam minbere çıktığında..."	217
30. "Cumada öyle bir saat vardır ki..."	219
31. "Kim önemsemeyerek üç cumayı terk ederse..."	220
32. "Kim özürsüz olarak cumayı terk ederse..."	221
33. "Cuma (namazı) kadın, çocuk..."	222
34. "Cuma (namazı) fakirlerin haccıdır."	223
35. "Her şeyin bir selâmı vardır..."	224
36. "Hac, her zayıfın cihadıdır."	225
37. "Kuşkusuz mümin pis olmaz..."	226
38. "Abdest al, cinsel organını yıka..."	227
39. "Cennet kılıçların gölgesi altındadır."	228
40. "Savaş bir hiledir."	229
41. "Şehitlerin ruhları..."	230
42. "Allah uğruna sefere çıkan..."	231
I. DÜNYA, ÖLÜM VE ÂHİRET HAYATI	232
1. "Müminler ölmezler..."	232

2. "Mümin her iki cihanda..."	233
3. "Dünyanın evveli ağlama..."	233
4. "Dünya fena yurdu..."	234
5. "Dünyada sanki bir yabancı gibi ol..."	235
6. "Dünyada misafirler (gibi) olun..."	236
7. "Dünya bir andan ibarettir..."	237
8. "Dünya bir leştir..."	238
9. "Dünya, evi olmayanın evidir..."	238
10. "Dünya âhiretin tarlasıdır..."	239
11. "Dünyanın izzeti mal iledir..."	240
12. "Dünya müminin zindanıdır..."	240
13. "Dünya, uykudaki birinin rüyası gibidir..."	242
14. "Dünya bir köprüdür..."	242
15. "Keyifleri kaçıranı..."	243
16. "Hesaba çekilmezden önce..."	245
17. "Ey müminler! Allah'tan gereği gibi sakının..."	245
18. "Ey insanlar! Ölmeden evvel Rabbinize tevbe..."	246
19. "Ey insanlar! Sanki ölüm bizden başkalarına..."	248
20. "Ölüm bir kâsedir..."	249
21. "İnsan öldüğünde ameli kesilir..."	250
22. "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe..."	252
23. "Ben cömert kişiden kabir azabını..."	253
24. "Sizi kabirleri ziyaret etmekten..."	254
25. "Mezarlığa girdiğinizde..."	255
J. GÜZEL AHLÂK.....	255
1. "Hikmetin başı Allah korkusudur..."	255
2. "Temizlik imanın yarısıdır..."	257
3. "İnsanların en hayırlısı..."	259
4. "Müminlerin iman bakımından en mükemmeli..."	261
5. "İnsanların cennete girmesine en fazla sebep..."	262
6. "Ey İnsanlar! Bir kul Müslümanlar listesine..."	263
7. "Beş şey gelmeden önce..."	264
8. "Kendisinde şu beş haslet oluşuncaya kadar..."	265
9. "Din samimiyettir..."	266
10. "Sizden kim bir münker görürse..."	267
11. "Sâlih kullarıma (cennette)..."	268
12. "İnsanlar amellerinin karşılığını..."	269
13. "Dosdoğru ol..."	270
14. "Doğru ve güvenilir tâcir..."	271
15. "İyiliğe aracılık eden..."	272
16. "Allah'a ve âhret gününe inanan..."	273

17. "Dilini tutan..."	275
18. "Konuşup da kazanan..."	275
19. "Beni zikredenle..."	277
20. "Allah'ı zikretmek üzere oturan..."	278
21. "Rabbim, konuşmamın zikir, susmamın tefekkür..."	279
22. "Evlâtlarımız çiğerpelerimiz..."	279
23. "Küçüklerimize merhamet etmeyen..."	280
24. "Merhamet sahibi kişilere..."	281
25. "İnsanlara merhamet etmeyene..."	281
26. "Yetimlere merhamet..."	282
27. "Cennete özlem duyan..."	283
28. "Çocuk, insanı cimri..."	284
29. "Cömertlik imandandır..."	285
30. "Cennet, cömertlerin yurdu"dur..."	285
31. "Sadaka Rabbin gazabını söndürür..."	286
32. "Sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi..."	287
33. "Kişinin hayatında bir dirhem tasaddukta..."	288
34. "Sadaka verin..."	289
35. "Sadakanın en üstünü..."	290
36. "Kim bir kâfire su içirirse..."	290
37. "Kim temiz bir kazançtan sadaka verirse..."	291
38. "Kim bir kardeşinin ihtiyacını karşılarsa..."	292
39. "Kim bir müminin dünya sıkıntılarında birini..."	293
40. "Bir müminin (ayıbını) örten..."	295
41. "Herhangi mümin, aç bir mümini yedirirse..."	295
42. "Aç bir canlıyı doyurmak..."	297
43. "Yemeklerinizi Allah'ın zikriyle pişirin..."	298
44. "Kulların sabahladığı her gün..."	298
45. "Allah uğrunda birbirlerini sevenler..."	299
46. "Size cennet ehlinin meliklerini haber vereyim mi..."	300
47. "Size amellerinizin en hayırlısını bildireyim mi?"	301
48. "Selâm kelâmdan öncedir..."	302
49. "İnsanın değeri malı ilemdir..."	303
50. "Meclislerde konuşulanlar emanettir..."	304
51. "Vaat edilen verilmelidir..."	305
52. "Söz vermek bir borçtur..."	306
53. "Cemaat rahmettir..."	307
54. "Güvenilirlik zenginliktir..."	308
55. "Tedbir geçimin yarısıdır..."	308
56. "Hayır alışılmış bir davranıştır..."	309
57. "Sabır kurtuluşun anahtarıdır..."	310

58. "Amellerin en üstünü..."	311
59. "Müsamahakârlık kazanç getirir..."	311
60. "Tedbirlilik, kötü ihtimalleri düşünmenin..."	312
61. "Kanaat tükenmeyen bir hazinedir..."	313
62. "Sizden biriniz güzel Müslüman olduğunda..."	314
63. "Sahâbe ayağa kalkmazdı..."	315
64. "Kim Allah rızası için bir köprü yaparsa..."	316
65. "İnsanlardan kıyamet gününde yeri en kötü olanı..."	316
66. "Âhiret kerametini arzulayan..."	317
67. "Âhiret ameli karşılığında dünyayı talep eden..."	317
68. "Ağız bozukluğu kabalıktandır..."	318
69. "Söz/laf taşıyan kimse cennete giremez..."	319
70. "Söz/laf taşıyan kimse cennete giremez..."	320
71. "Kim yalan söylemeyi terk ederse..."	321
72. "Haset, ateşin odunu yediği gibi..."	322
73. "Pişmanlık bir tevbedir..."	322
74. "Kim gülererek günah işlerse..."	324
75. "Günahkâr bir ümmet..."	325
76. "Borç dinin yüz karasıdır..."	325
77. "Çoğu sarhoş edenin..."	326
78. "Kim kırk sabah hâlis bir kul olursa..."	327
79. "Vav'lardan sakının"	329
K. DİĞER KONULAR	330
1. ADALETLİ YÖNETİM	330
1.1. "Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir..."	330
1.2. "Adaletle hükmedenler..."	331
1.3. "Cennette inciden yapılmış öyle bir köşk vardır..."	332
1.4. "Her yöneticiye itaat et..."	333
2. HASTALIKLARA KARŞI TEDAVİ	333
2.1. "Tedavi olunuz..."	333
2.2. "Kur'an devanın ta kendisidir..."	334
3. İSTİŞARE	336
3.1. "Müminlerin güzel gördüğü şey..."	336
3.2. "İşler hakkında kararsız kaldığınızda..."	338
3.3. "Kendisiyle istişare edilen güvendedir..."	339
4. ANA-BABAYA İYİ MUAMELE	340
4.1. "Cennet anaların ayakları altındadır..."	340
4.2. "Babanın çocuğuna duası..."	342
4.3. "Rabbin rızası..."	342

5. ÜMMETİN HAYIRLILARI	344
5.1. “Ashâbım yıldızlar gibidir.”	344
5.2. “Tâbiûnun en hayırlısı...”	346
5.3. “Bu ümmet içinde benim dostum...”	347
5.4. “Deveyi salın...”	348
5.5. “Müezzinler güvenilirdir.”	348
6. GENEL.....	349
6.1. “İstanbul elbette fethedilecektir.”	349
6.2. “Meslek, fakirliğe karşı bir güvencedir.”	351
6.3. “(Düşman baskınından) korkan...”	351

DEĞERLENDİRME

A. HADİSLERİN MİMARİ DEKORASYONDA KULLANIM SIKLIĞI...	357
B. MİMARİDE KULLANILAN HADİSLERİN RİVÂYET ÜSLÛBU	362
C. KULLANILAN HADİSLERİN SIHHAT DURUMU	364
D. KULLANILAN HADİSLERİN MİMARİ MEKÂNLA UYUMU	368
SONUÇ.....	373
KAYNAKLAR.....	379
EKLER	397
A. KATALOG.....	399
B. MİMARİDE KULLANILAN HADİSLERİN METİNLERİ	405
KARMA İNDEKS	411
MİMARİDE KULLANILAN BAZI HADİSLERİN RESİMLERİ	447

KISALTMALAR

■

age.	:	Adı geçen eser
agm.	:	Adı geçen makale
agt.	:	Adı geçen tez
as.	:	Aleyhi's-selâm
a.mlf.	:	Aynı müellif
b.	:	İbn
bk.	:	Bakınız
cc.	:	Celle Celâlühû
ev.	:	Çeviren
dpn.	:	Dipnot
Dr.	:	Doktor/Doktora
Env.	:	Envanter numarası
h.	:	Hicrî
haz.	:	Hazırlayan
H.z.	:	Hazreti
İA.	:	İslâm Ansiklopedisi
Krş.	:	Karşılaştır
md.	:	Maddesi
MEB.	:	Millî Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	:	Milâttan önce
M.S.	:	Milâttan sonra
nşr.	:	Neşreden
r.a.	:	Radiyallahu anh / anhâ
s.	:	Sayfa
s.a.s.	:	Sallallâhu aleyhi ve sellem
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	:	Sayfalar arası
Şâmile	:	Kaynak eser programı
Üni.	:	Üniversitesi
trc.	:	Tercüme eden
thk.	:	Tahkik
thrc.	:	Tahrîc

ts.	:	Tarihsiz
v.	:	Vefatı
vb.	:	Ve benzeri/benzerleri
vd.	:	Ve devamı
v.dğr.	:	Ve diğerleri
vs.	:	Vesâire
Yay.	:	Yayınları
YL.	:	Yüksek Lisans
yy.	:	Yüzyıl
y.y.	:	Yer yok

ÖN SÖZ

■

Ömrünü fetihlerle geçiren Müslüman Türk milletinin, hâkimiyeti altına aldığı bütün topraklarda büyük bir imar faaliyetine giriştiğini biliyoruz. Türklerin Orta Asya bozkırlarından çıkarak fethedildiği Anadolu coğrafyasından tutun, Balkanlara, Ortadoğu'ya ve hatta Afrika'ya kadar ulaştığı istisnasız bütün vatan topraklarının bu imar faaliyetinin şantiye alanı olduğunu söylemek herhâlde abartı olmayacaktır. Başta camiler, medreseler, hanlar, hamamlar, dârüşşifâlar, çeşmeler/şadırvanlar ve türbeler olmak üzere hayatın bütün safhalarını kapsayacak ölçüde geniş bir alanı içine alan bu şantiye, öylesine bereketli semereler vermiştir ki, bugün bile bu mimari eserlerden pek çoğu, en azından Anadolu'da hâlâ sapasağlam ayakta durmaya devam etmektedir. Türkiye dışında bulunan mimari eserlerimiz ise ne yazık ki bu kadar şanslı olamamış, insanlık ve tarih düşmanı bazı kavimler tarafından büyük bir kıyım ve yok etme politikasına maruz bırakılmışlardır. Bunun en çarpıcı örneğini Balkan coğrafyasında görmekteyiz ki, bu bölgede Osmanlı Devleti zamanında inşa edilen yaklaşık 16 bin mimari eserden günümüze intikal edebilenlerin sayısının % 1-2'yi geçmediğini Ekrem Hakkı Ayverdi'nin *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri (I-IV)* adlı muhteşem kitabından esfle öğreniyoruz.

Müslüman Türkler inşa ettikleri mimari yapıları duygusuz binalar yığını hâlinde bırakmamışlar, onların içini ve dışını nakış nakış işleyerek birer şahesere dönüştürmüşler ve torunlarına öylece teslim etmişlerdir. Bu mimari eserlerin başta âyetler ve hadisler olmak üzere çeşitli yazı motifleriyle âdeta taçlandırıldığı ve gelin gibi süslediği dikkatten kaçmamaktadır. Araştırmalar sonucu bu yazılı motiflerin gelişigüzel seçilmiş olmadığı, bilakis her birinin itinayla belirlendiği anlaşılıyor. Böylelikle söz konusu mimari yapılar, ihtiva ettikleri yazılı süslemelerle de birer eğitim kurumu olma özelliğini, etrafında yaşayan insanlara verdiği mesajlarla kanıtlamış olmaktadır.

İşte bu çalışmamız dinî mimarimizde kullanılan peygamber sözlerinin mahiyeti hakkında bir kısım tetkikleri ihtiva etmektedir. Araştırmamız bir giriş ve iki bölümden müteşekkil olup, son kısımda da bazı ekleri içermektedir. Giriş bölümünde çalışmanın kapsam ve metodu hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Türk-İslâm Sanat Felsefesi” başlığını taşıyan birinci bölümde sanatın Kur’an ve Sünnet ile ilişkisi hakkında kısa değerlendirmelerde bulunulduktan sonra, yazının dili ve sembolik anlatım üzerinde yine kısaca durulmuş, Türk-İslâm mimarisinde yazının kullanımı, mimari dekorasyonda kullanılan metin türleri, hadislerin mimaride kullanım geleneği, hadislerin yazıldığı mimari unsurlar gibi konular ele alınmış ve en son da yazılı süslemeyle verilmek istenen mesajın ne olduğu konusu değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu hâliyle birinci bölüm, ikinci bölüme bir hazırlık özelliği taşımakta olup burada verilen bilgiler genel olarak sanat tarihi kaynaklarına dayanmaktadır.

İkinci bölüm ise, çalışmamızın asıl bölümünü oluşturmakta olup, burada gerek yer aldığı mimari yapıları bizzat yerinde ziyaret ederek gerekse çeşitli yazılı kaynaklardan istifade etmek suretiyle tespit ettiğimiz hadislerin veya daha genel ifadeyle rivayetlerin kaynak ve muhteva tahlilleri yapılmaya çalışılmıştır. Bu kısımda rivayetler öncelikle konularına göre bir tasnifte bulunulduktan sonra, bu konularla ilgili Hz. Peygamber’e izafe/isnâd edilerek mimariye nakşedilen sözlerin hadis tekniği açısından inceleme ve tenkidi yoluna gidilmiştir. Bu esnada öncelikle söz konusu rivayetlerin en erken hangi kaynaklarda yer aldığı, temel hadis eserlerinde (Altı hadis kitabı -*Kütüb-i Sitte*- ve bunlara kaynaklık eden *mu’cemler*, *Musannefler*, *müsnedler* vb.) bulunup bulunmadığı gibi hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Böylelikle mümkün olduğunca en erken tarihli eserlerden başlamak suretiyle kaynak tespiti işlemi yapılmıştır. Erken dönem eserlerinde bulunmayan rivayetlerin muahhar/sonraki dönem eserlerinde yer alması durumunda ulaşılan kaynaklara yine işaret edilmiş ancak bu rivayetlerin varsa sıhhatiyle ilgili şüphelere de dikkat çekilmiştir. Kaynağı bulunamayan veya bulunduğu hâlde çeşitli yönlerden illetli olan rivayetler hakkında geçmiş ulemâ tarafından herhangi bir eleştiri yapılmış ise bunlara da değinilmiştir. Her bir rivayetin sonunda ise onun sıhhatiyle ilgili bir kanaat belirtilmiştir. Bu kanaatin ortaya konmasında rivayetlerin muteber hadis kaynaklarında yer alma sıklığı etkili olduğu gibi Bagavî’nin (v.516/1122) *Şerhu’s-Sünne’si*, İbnü’l-Cevzî’nin (v.597/1201) *Mevzû’âtı*, Süyûtî’nin (v.911/1505) *el-Câmiu’s-Sagîr*’i, Ali el-Kârî’nin (v.1014/1605), *el-Esrârü’l-Merfû’a fi’l-Ahbâri’l-Mevzû’ası*, el-Elbânî’nin zayıf ve mevzû hadislerle ilgili kitabı ve İmam Ahmed b. Hanbel’in (v.241/ 855) *Müsned* adlı eserinin Ahmed Muhammed Şâkir

ve Şuayb el-Arnaût tarafından ayrı ayrı gerçekleştirilen tahkikli baskıları da önemli ölçüde belirleyici olmuştur.

Hadislerin geniş açıklamalarının ayrı bir çalışma konusu olabileceğini düşünüyoruz. Bu yüzden kaynaklarda yaygın bir şekilde rivayet edilen ve çok bilinen hadisler hakkında gerekmedikçe tarafımızdan açıklama yapma gereği duyulmamış, standart isnâd-metin tahlillerinin ve kaynak bilgilerinin verilmesi ile yetinilmiştir. İkinci bölümün sonunda birkaç başlık altında nispeten ayrıntılı sayılabilecek bir değerlendirme ile bir sonuç kısmı yer almaktadır.

Ekler bölümünde ise öncelikle *katalog* başlığı altında hadislerin tespit edildiği mimari mekânlar ve buldukları şehirler alfabetik ve kronolojik olarak sıralanmıştır. Ayrıca *hadis metinlerinin alfabetik indeksi* ve *karma indeks* de ekler kısmının önemli sayılabilecek bir yönüdür. Bu indeksler sayesinde çalışmamızın herhangi bir yerinde geçen hadis metinlerine ve şahıs/yer isimlerine kolayca ulaşmak mümkün olacaktır. Son olarak, mimaride kullanılan çeşitli *hadislerden fotoğraflı örnekler* de ekler kısmında sunulmuştur. Elbette ki burada verilecek örnekler yüzlerce fotoğraf arasından seçilmiş olup onların tamamının sıralanması mümkün ve gerekli değildir. Ancak sunulacak bu örneklerin çalışmanın mahiyeti hakkında genel bir fikir verebilecek özellikte olacağını düşünüyoruz. Sıra numarası verilen bu resimlere kitap içerisinde de köşeli parantezle (mesela [Res.165] gibi) atıf yapılmıştır.

Bu çalışmamızın ortaya çıkmasında pek çok hoca ve arkadaşımızın değerli katkıları olmuştur. Onların her birini burada tek tek sayma imkânına sahip olamasak da; konu seçimi safhasından itibaren çalışmaların sağlıklı ilerleyebilmesinde gerekli olan teşvik, yapıcı eleştiri ve takdirlerini esirgemeyen sayın Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Prof. Dr. Ali Toksarı, Prof. Dr. Bünyamin Erul, Prof. Dr. Zekeriya Güler, Prof. Dr. Yusuf Ziya Keskin başta olmak üzere bütün hocalarıma, eski dekanımız Prof. Dr. Kerim Yavuz'a, değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Ahmet Gedik, Yrd. Doç Dr. Burhan Baltacı, Dr. Murat Gökcalp, Nail Karagöz ile Yrd. Doç. Dr. Hasan Akkanat'a ve eşine teşekkür ediyorum. Ve elbette bu kitabın yazılmasında gerek sabrıyla gerekse samimi dua ve teşvikleriyle her an yanımda olan manevî destekçim değerli eşim Halime Hanım'a da kalbî teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Her türlü gayretimize rağmen kusurlardan uzak olmayan bu eserimizin alanla ilgili diğer araştırmacılara yardımcı olacağını umuyoruz. Gayret bizden, tevfik Yüce Allah'tandır.